
„Sem győzelem, sem vereség...”

R. MARTH HILDEGARD

„Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket...”

Cristobal Colón és legénysége 1492. október 12-én több mint 60 napi hányattatás után — feltehetőleg — Guanahaninál (San Salvador), szárazföldet ér.

„...Tekintve, hogy nagy barátsággal fogadtak bennünket, s mert rájöttem, hogy ezt a népet inkább szeretettel, mintsem fegyver által lehet az üdv számára megmenteni és szent vallásunkra áttéríteni, egyeseknek vörös sapkákat, üvegből való gyöngyfüzéreket és más, csekély értékű dolgokat ajándékoztam... Nem viselnek fegyvert. Azt sem tudják, hogy az mire való...” — írja Hajónaplójába Kolumbusz, a „felfedezés” első napján; alig öt hónap múltán, mikor 1493. március 15-én visszatér a „katolikus királyok”¹ udvarába az arany ígéretével, és hat magával hurcolt indiánnal, hálátelt szívvel így summázza első útját: „...Bízom a mi Urunkban, hogy tettem a kereszténység nagyobb dicsőségét szolgálja, s hozzá hasonló nem következik be egyhamar.”

Ez az a világtörténelmi jelentőségű út, mely az újkor nyitányát, több millió ember halálát, s egy egész kontinens ősi kultúrkincsének csaknem teljes feláldozását jelenti.

Kolumbusz első útját követően beindul a gépezet; hajtőereje a gyors meggazdagodás utáni vágy, a tengeri- s a majdani gyarmati hatalom kizárólagos megszerzése. 1492 elején az Ibériai-félsziget felszabadul a nyolc évszázadon át tartó mór uralom alól, és VI. Sándor pápa 1493-ban kiadja az *Inter cetera*...² kezdetű bullát, mely „törvényes” keretek közé szorítja a hódítás törvénytelenégeit; ezért a királyi pár is bőkezűbben méri segítségét 1493 szeptemberében Kolumbusz második vállalkozásához, hármas célja elérése érdekében: elsődlegesen a Karib-tengeri térségben feltételezett aranyat akarják megszerezni, másodsorban La Espanola (Haiti) szigetének gyarmatosítására törekszenek, a meghódított területek hittérítését hangsúlyozva. Kolumbusz második útján másfélezer ember érkezik az Újvilágba fegyverrel, szerszámokkal, vetőmaggal megrakodva, és a gyors hittérítés másodlagos szándékával — ez az út már a klasszikus gyarmatosítás jegyeiről árulkodik. Mikor Kolumbusz másodízben köt ki Espanolán — melyet távollétében Diego öccse kormányzott —, egyszerűen szertefoszlik az idill: járvány, lázadások és éhezés fogadja az admirálist, aki tüneti kezeléshez folyamodik: mintegy 500 indiánt küld „ajándékként” a felséges párnak kényszerűségből visszaforduló hajóin, leverni a lázadást, és megalapítja a sziget déli részén az első spanyol várost, Santo Domingót; a kormányzást ezúttal Bartolomeo öccsére bízva elindul a bennszülöttek legendáiból ismert arany felkutatására.

Kolumbusz vállalkozása eredménytelen, de ígéreteinek még van hitele az udvar előtt, ezért 1498-ban nekivág harmadik útjának is a biztos siker reményében. Espanolán ezúttal a telepesek láznak, mert becsapottnak érzik magukat; megfélemezésük érdekében az admirális földet oszt közöttük, s hozzá indiánokat: megkezdődik tehát a gyarmati föld- és munkaerő elosztása („repartimiento”), melynek alapja a birtok („encomienda”). Az elégedetlenség híre eljut az udvarig, ezért az Újvilág kormányzására F. de Bobadilla kap megbízást, aki a Kolumbusz-testvéreket 1500-ban vasra verve hazaküldi. Izabella királynő felháborodása oly nagy — hisz Kolumbusz kezdettől fogva pártfogolta —, hogy a Korona nevében az Indiák végleges kormányzására N. Ovandót jelöli ki, aki 1502-ben útnak indul, s expedíciójával magával viszi az első ferences rendi szerzeteseket.

Ugyanebben az évben inkább a kiengesztelés szándékával, mintsem az aranylélelőhelyek felkutatásának sikerében bízva Kolumbusz kap még egy utolsó lehetőséget, s negyedszer is felszedi a horgonyokat, hogy hite szerint az „ázsiai partokra” érkezzen. Hajótörés, és 2 évi betegeskedés után üres kézzel tér vissza 1504 novemberében az udvarhoz, ahol nem sokkal később Izabella meghal. Ettől kezdve Kolumbusz kegyvesztetté válik, jóllehet 1506. november 20-án bekövetkezett halálakor sírfeliratát maga Ferdinánd király írja. Hamvai Santo Domingo és Havanna után 1899. január 7-én találnak örök nyugalomra Cádizban.

Las Casas az Újvilágban

1502-ben, első papi fogadalmának letétele után Bartolomé de las Casas, (1474-1566) a majdani „indiánok apostola”, Ovando expedíciójával érkezik Espanolára. Las Casas a 12. századig visszavezethető lovagi család sarja, aki jogi és bölcsészeti tanulmányait kora második leghíresebb egyetemén, Salamancában végezte. Apja, Don Fr. Casaus, járt már az Újvilágban Kolumbusz második útja alkalmával.

Las Casas 10 évvel a „felfedezés” után hiszi, és élete végéig vallja, hogy az Újvilágba érkezők elsődleges feladata a Szent Pál-i értelemben hirdetett evangelizálás. Casas nyolc éve él már a szigeten, amikor 1510-ben megérkeznek az első domonkos szerzetesek, élükön P. de Córdobaival, akinek rendszeres vasárnapi igehirdetéseit éppen ő tolmácsolja az indiánoknak. A szentbeszédnek ereje — melyek hatására írásaiban gyakorta visszaemlékezik —, az elmúlt évek keserű tapasztalatai arra indítják Las Casast, hogy 1512-ben Kubába³ utazzék, mint hittérítő. Ugyanebben az évben Ferdinánd király egybehívja a burgosi Juntát, ahol megerősítik, hogy az Újvilág „pápai ajándék”, és elfogadják J. L. de Palacios Rubios Arisztotelésztől kölcsönzött „*servi a natura*” tételét, vagyis kimondják a halálos ítéletet az őslakosság fölött. Az 1512-es törvény értelmében az indiánok, amennyiben nem renitenskednek élhetnek békében, ellenkező esetben „igazságos háborút” viselnek ellenük a spanyolok annak érdekében, hogy visszaálljon a „törvényes rend”. Las Casas szembesülni kénytelen a ténnyel, hogy az „evangelizáció” szó későn, és elhibázottan érkezett; egyrészt, mert előjogot szerzett már a fegyver, másrészt a térítendő nagy része — a „konkvisztátorok” öldöklése, az éhínség, a járványok és a bevezetett kényszermunka következtében — meghalt. Akik pedig túléltek a „fehér istenek” pusztításait, elveszítik személyes szabadságukat, és lázadással fogadják a számukra érthetetlen nyelvű és értelmű tömeges „keresztelést”, mely fegyveresek segédletével zajlik, s együttjár a spa-

nyolc korona elismerésével. Igaz, a bálványok eltűnnek, s helyüket elfoglalja a kereszt, s az udvarnak küldött hírek szerint ezrével nő a „megtértek” száma, valójában ugyanannyian maradnak a hitetlenek, és ezen az sem változtat, hogy II. Gyula pápa 1508-ban „keresztes üggyé” nyilvánította a „hódítást”.⁴ Az áldozatok száma, a bánya- és a földmunkához nem szokott indiánok látványa, a megvalósíthatatlan térítés perspektívája úzi vissza Las Casast Sevillába, hogy Ferdinánd előtt feltárja a valóságot. A király már súlyos beteg, ezért 1514-ben Jiménez de Cisneros és Adriano régensekhez fordul, hogy mint az Újvilág térítője, protestáljon a burgosi törvények ellen. Jiménez de Cisneros pártolja az igazságos ügyet még akkor is, ha kormányzói minőségében nem is ért mindenben egyet a káplánnal, akit 1516-ban kinevez az „indiánok egyetemes protektorának”, ugyanakkor elküld egy „részrehajlással” még nem vádolható „hieronymitákból”⁵ álló csoportot az Újvilágba, az igazság tisztázására, ők azonban otthoni kolostoraik „érdekeiben” nem tudnak pártatlanok maradni, s az udvarnak küldött levelük eredményeként a Korona megvonja bizalmát Las Casastól. Mikor a káplán 1517-ben ismét az udvarhoz érkezik a domonkos és ferences szerzetesek támogató és igazoló levelével, a régens már halálán van, ezért I. Károly (V. Károly német-római császár) spanyol királyhoz folyamodik, s két év múlva konkrét „orvoslási” javaslattal ostromolja az udvart: 1. ne „konkviszádorokat”, hanem telepéseket küldjenek; 2. hozassanak Afrikából négereket a gyenge fizikumú indiánok helyébe, akiket a telepések is szívesebben fogadnának (Ezt a hibáját az indiánok protektora élete végéig szégyellte, az utókor pedig joggal vetette szemére.); 3. meggyőződése továbbá, hogy eredményes „hódítást” csak fegyverek, erőszak nélkül lehet végezni; ez utóbbi igazolására kéri az uralkodót, biztosítana számára egy helyet, távol a fegyveresektől, ahol ötvenedmagával és némi anyagi támogatással létrehozhatná azokat az indián falvakat, melyeknek lakói két éven belül a Korona és a kereszténység dicsőségére élhének. — Így születik meg 18 éve tartó erőfeszítésének első „sikereként” 1520-ban Paria tartományban az a 260 mérföld hosszúságú szakasz, melyre Las Casas odaálmódja mindazt, melyet Sir Morus éppen négy éve írt meg *Utópiájában*. Az álom nem valósul meg; legfőbb akadályai a telepések, és maguk a bizalmatlanná vált indiánok, hiszen a vérengzések tovább folytatódnak: Magellán felfedezi La Plata vidékét (1519), és H. Cortés elhagyva Kubát (1520), a Yucatan-félszigeten osztja a halált a maják és az aztékok között. Az esztelen kapzsiság vezet ahhoz az 1520. június 20-i éjszakához, melyet a mexikói történelem „triste noche”, „szomorú éjszakaként” ismer: Cortés „vendégség” címén táborába hívja az aztékok féltelmes és hatalmas uralkodóját Montezumát; kísérőit leöleti, az uralkodót fogva tartja, majd kiteszi népe nyíl- és kőzáporának. Cortés, ördögi teljesítménye elismeréseként megkapja „Új Spanyolország” főkapitányi címét. Sietve és torzsalakodva felosztják a földet, munkára kényszerítik az indiánokat, és megjelennek a hittérítők.

A pariai kudarc, az 1502 óta megélt évek következménye, hogy Las Casas 1522-ben belép a Santo Domingói domonkos rendbe, ahová lelke mélyén azóta tartozott, hogy megismerte P. de Córdoba domonkos priort.

A szerzetesi fogadalmat követő tíz év látszólagos visszavonultsága, és az egyre erőteljesebb hódítás érleli Las Casast olyan történész-íróvá, aki továbbra is a gyakorló misszionárius életét élve, elsőként foglalja írásba a „missziós tevékenység” máig is érvényes alapjait. Lehet-e nagyobb elismerése életének, és a több mint 400 éves Las Casas-i doktrinának annál, hogy a *De unico vocationis modo...*

(1522-1537?) című értekezésében leírtak kiállták a századok próbáját, s a 20. század megújuló egyháza nagyobb részletességgel és új körülményekhez igazodva, de ugyanezeket — az egyetlen lehetséges — tételeket fogadja el a II. Vatikáni zsinat — missziós tevékenységgel foglalkozó *Ad gentes* dekrétumában. „A meghívás mindenkinek szól, függetlenül azoktól a viszonyoktól, amelyek között él...” — írja Las Casas. A korabeli egyházi állásfoglalással szemben, és Szent Ágostonra hivatkozva tarthatatlannak minősíti az értelemre is ható térítés mellőzését, és az elstetett, tömeges keresztelés gyakorlatát; kijelenti továbbá, hogy az evangelizálást nem előzheti meg, és nem lehet együttjárója a térítendőké fegyveres térdre kényszerítése.

Szerzetesi éveinek kezdetén fog hozzá az *Historia de las Indias* című történeti munkájának megírásához, melynek több mint ezer oldalán a történetíró igényével, részletesen és eleven stílusban tárja az olvasó elé a „hódítás” minden mozzanatát azzal a céllal, hogy „az utókor előtt ne keveredjék a történelem a legendákkal”. Gondos előrelátásának köszönhetően ebben a munkában maradt ránk Kolumbusz *Hajónaplója* olykor szószerinti átmásolásban, másutt tartalmi kivonatokban.

Las Casas 1531-ben először azóta, hogy a rend tagja, később priorja lett, felháborodott levélben fordul az Indiák Tanácsának „Istenfélő tanult férfiaihoz”: „Uraim, Spanyolország azért kapta meg pápai ajándékként az Indiákat, hogy ott mindennek előtt Isten dicsőségét hirdessék, és a lelkek megmentésén fáradozzanak... helyette a spanyolok előbb háborúskodtak, majd kényszermunkára fogták a bennszülötteket, s ennek kétmillió térítendő esett áldozatul... Uraim, ez lenne hát a térítés kapuja, és módja egy olyan nép között, mely az Önök gondjaira lett bízva?...”

Ezidőtájt a hódítók uralmuk alá hajtják Közép- és Dél-Mexikót, Hondurast, Guatemalát, Nicaraguát és Costa Ricát, de az igazi, csak legendákból ismert aranylelőhelyeket nem találják.

1532-ben a Pizarro-testvérek csapataikkal még délebbre, a mai Peru földjére indulnak. Eredményes pusztításukat csak megkönnyíti az inkák között dúló hatalmi harc, s az a tény, hogy a lakosság Cuzcót elhagyva, Quitóba megy. Pizarro megismétli a „vendéglátás” jól bevált módszerét, ezzel olyan anarchiát idéz elő, melynek 1541-ben majd ő maga is áldozatul esik: maguk a spanyolok törnek életére. A gyűlölet és kapzsiság lángjai 1548-ig pusztítanak, martalékuk az inka birodalom, de a mítoszokban élő El Dorado vidéke — ahol az inka fejedelmeket felavatásuk napján aranyporral borították a szent tó partján, hogy ragyogjanak mint a „nap fiai” — továbbra is rejtve marad a spanyolok előtt; az arany helyett megindul a mexikói és perui ezüst áradata az anyaország partjai felé.

Pizarro kegyetlenkedései arra indítják Las Casast, hogy ismét áthajózzon Európába, és az uralkodóhoz folyamodjék: „szabadítsa meg a még élőket, a Korona szabad vazallusává téve őket... s tiltsák meg, hogy e népet tovább alázzák, hisz azért érkezünk e földekre, hogy lakói megismerjék Teremtőjüket.” Las Casas az 1542-ben befejezett és Fülöp hercegnek ajánlott vádiratával⁶ és negyvenegy éve tartó térítői munkájával eléri, hogy 1542. nov. 20-án Barcelonában eltörlik a hirhedt burgosi törvényeket, és aláírják a *Leyes Nuevas* (Új Törvények), megszüntetve ezzel a *servi a natura* elvet, és az „encomienda”-rendszer gyakorlatát. Alig egy év múlva érkezettnek látja az időt, hogy ezúttal III. Pál pápához forduljon: „...az Indiákra érkezésünk óta napjainkig nincs egyetértés a hit prédikálásának dolgában; nagy az összevisszaság, a véleménykülönbség az evangéliumi szöve-

gek magyarázata és a szentségek kiszolgáltatása ügyében... az évek során küldött folyamodványainkban felsoroltuk már a hibákat, melyek a keresztelessel kapcsolatosak, amiért Őszentsége iratott F. de Vitoria testvérnek, aki elküldötte nyolc, teológiában jártas tudós aláírásával rendelkezését, miszerint nem lehet felrőtteket keresztelni anélkül, hogy a hit dolgába előzetesen be ne vezették volna őket... kérem Őszentségét, küldesse el ezt írásban mindenüvé, ajánlva a püspököknek, járjanak el nagyobb gondossággal... gyümölcsöző lenne évente összehívni a püspököket, mert abban az új egyházban, ez nagyon szükségeltetik..."

Las Casas az 1543-ban felkínált cuzcói püspökséget nem, de a személyével frissen alapítandó chiapai püspöki kinevezést „papi engedelmességből” elfogadja. 1544-ben történt püspökké szentelése alkalmából arra kéri Fülöp herceget, küldjön jó papokat arra a vidékre, hangsúlyozva: „mert ahol ők hiányoznak, nincs kereszténység”. Püspöki tevékenységének nagy érdeme, hogy magával vitt negyvenegy jól képzett, beilleszkedésre kész szerzetest, akikből nevelődnek a majdani püspökök és a további missziók szervezői. Elmondható, hogy a kontinensen sehol nem tér meg annyi indián békés körülmények között, saját nyelvű igehirdetést hallgatva, mint Guatemala-szerte.⁷

1550-ben lemond a püspökségről, hetvenhetedik életévében jár már, s miután eléri, hogy 32 domonkos és 14 ferences rendi szerzetes ismét útnak induljon az Újvilágba, ő maga nem hagyja el többé Spanyolországot; úgy érzi, nagyobb szükség van rá az udvarnál, mivel az *Új Törvények* beiktatása óta megnőtt az ellenségek száma. A hivatalos körök két táborra szakadnak: Las Casas mellett állnak a salamancai egyetem domonkosai, élükön Fr. de Vitoriával. A kor neves hittudósa az állami és a pápai hatalom szétválasztására törekszik, és ellenzi az „igazságos háború” elvét és gyakorlatát, ugyanakkor — Las Casasszal ellentétben — Spanyolország jogos igényének tartja az Indiákkal való „kereskedést”, a spanyol jogrend bevezetését, minthogy „az indiánok erre képtelenek”. Az „el-lentábor” vezére J. G. de Sepúlveda, Fülöp herceg egykori nevelője, a király történetírója, teológus és filozófus; mögötte áll az Indiák Tanácsa, az értelmiség, a papság nagy része, vagyis mindazok, akik anyagi vesztesei a betiltott „encomiendának”, s a Las Casas által követelt papi birtokok szétosztásának. Las Casas és Sepúlveda látványos polémiájára 1550-ben kerül sor Valladolidban. Összeüt-közésük oka az egyre erősödő spanyol abszolutizmus távolodása a pápaságtól, tétje a további gyarapodás, vagy a Szent Pál-i értelemben vett evangelizáció. Cicerót idéző igényességgel megfogalmazott érveik és ellenérveik túlnőnek az ország határain, s a gyors meggazdagodást ugyancsak irigylő farizeus Európa ettől kezdve szörnyülködve emlegeti a spanyol királyság — valóban — szégyenletes bűneit.⁸

Las Casas nem sokkal ezután visszavonul a valladolidi San Gregorio domonkos kolostorba; *Testamentumában* a rendre hagyja minden munkáját és teljes levelezését, kérve, hogy dokumentumai sose kerüljenek a falakon kívülre, csak „ha Isten akaratából nyomtatásra kerülnek.” 1566-ban, életének kilencvenharmadik évében végleg megpihen. Neve egyé vált a „felfedezés” korával, egyéniségét a néhány szó jellemzi legméltóbban, melyben a II. Vatikáni zsinat dekrétuma az ideális misszionáriust körvonalazza:

„...járja át egészen az élő hit és a megrendíthetetlen reménység... lángoljon benne az erő, a szeretet és a józanság lelke; tudjon megelégedni azzal, amije van;... a lelkek szeretetéből szívesen hozzon áldozatot, sőt önmagát áldozza fel a lelkekért...”⁹

A hagyományok továbbélése

Las Casas élete átnyúlik abba a századba, mely Európának a reneszánszot, a központi hatalmat megerősítő, s így a reformációt kivédő Spanyolországának az „arany századot” jelenti. A századfordulón kialakult ún. „nemzeti államokban” terjedő lutheri tanok, Erasmus fellépése, majd a lutheri tanok válsága, s az ezt követő *Augsburgi vallásbéke* (1555) — mely megpecsételi a hitszakadást s megindítja a vallásháborúkat, megosztják Európa társadalmi erőit. A szigetországban VIII. Henrik uralma, és az 1534-ben elszakadó angol egyház jelent gondot VII. Kelemen pápának. Hét évvel később Kálvin törvényerőre emeli egyházi rendjét; működése oly eredményes, hogy 1555-ben Genf már a kálvinizmus központja, és 1562-ben megkezdődnek a hugenotta háborúk, melyek majd a Szent Bertalan-éji vérfürdőhöz vezetnek (1572)

S mi, „többiek” ezidőben az egyre nagyobb árnyékot vető oszmán-török birodalom terjeszkedése ellen küzdünk a fennmaradásunkért, átélve a szellemi élet viharait is. Magyarázat e néhány adat arra nézve, miért érezzük kicsit „kivülállónak” magunkat a „felfedezés” 500. évfordulóján, s miért kavar ma is vihart a fél évezrede bekövetkezett világtörténeti esemény, az Ibériai-félszigeten.

„Szégyenkeznünk kell-e nekünk spanyoloknak, amiért felfedeztük Amerikát?” — teszi fel a kérdést Perena professzor az 1990-ben megjelent *Descubrimiento y conquista* című könyvében. Történészek aprólékos munkája mérlegre teszi egyfelől a vádat képviselő Las Casas-i érveket, mellé helyezve az őslakosság körében fennmaradt, és borzalmakról tanúskodó ének- és verstöredékeket, másfelől a védelem nevében idézik az V. Károly jóindulatáról tanúskodó *Új Törvényeket*, s az Indiák nagy birodalmaiban dúló véres belviszályokat; a védelem azonban erőtlen ahhoz, hogy megszerezze magának a „felmentést”, mert továbbra sem tud mit kezdeni az őslakosság kiirtásának bűnével.

Számok, folyamodványok és királyi leiratok, elsősorban a történészek kellék-tárába tartoznak; él azonban egy másfajta vád is a köznapi ember tudatában, mely a „hivatalos egyházat” illeti: miért adta beleegyezését, hogy a katolikus királyok zászlaja alatt fegyverrel és kerszttel a kezébe, valójában csak külsőségeiben keresztény hódítók ezrei pusztítsanak az Indiákon.

A középkortól örökölt pápai és állami hatalom összefonódásának érvényesítése, s a pápaság történetének két hírhedett életű és gondolkodású VI. Sándor és III. Gyula pápáknak egyházon belüli elmarasztalása sem adhat felmentést a vádak alól; ugyanakkor lehetetlen nem észrevenni, hogy „ugyanennek” az egyháznak térítői azok, akik úgy indítják el az amerikai földrészt az evangelizáció útján, hogy közben átmentik az egyetemes kulturkincshez tartozó indián civilizációk már csak szájhagyományokban élő emlékeit is; a szerzetesek, és számos világi áldozatos munkája nélkül elveszett volna az azték irodalom rituális himnuszainak nagy része, melyet 1519 körül B. de Sahagún összegyűjt és leír, miután elsajátítja a náhuatl nyelvet. A térítői munka eredménye az is, hogy a 16. század elején egy keresztény hitre tért indián (!) összegyűjti és lejegyzí — az ugyancsak szájhagyományokban élő — maja-kicse indiánok (Guatemala) mítoszait, melyeket ma *Popol Vuh* címen tart számon az irodalom. A példák sorát folytathatnánk az *Azték krónikával*, a mesékkel és versekkel, az inka származású pap-író és humanista Garcilaso de la Vega munkájával,¹⁰ s az összeállított szótárak sorával. A szerzetesek nemcsak a bennszülöttek nyelvét tanulták meg, hanem kolostoraikhoz iskolákat is csatoltak, ahol a kasztíliai nyelven kívül zenét

oktattak, megszervezték az első kórházakat, s az első olyan központot a kontinensen — Mexikóban —, ahol orvoslást oktattak; Mexikó első püspöke J. de Zumárraga azzal a céllal vezeti be a spanyol nyelv oktatását szemináriumába, hogy az „anyaországból” érkező tértítöket az őslakosságból kikerülő képzett fiatalok ismertessék meg az Újvilág hajdani civilizációival és szokásaival. Amerika első egyetemei is e szemináriumokból nőnek ki, és négy fakultásuk (művészet, jog, teológia, orvostudomány) a salamancai és az alcalai egyetemek mintájára szerveződnek. 1535-ben megjelenik az első nyomtatott könyv (Mexikó), és a Las Casas átmentésében ránk maradt Kolumbusz *Hajónaplóját* számos krónika és feljegyzés követi, megteremtve a latin-amerikai irodalom első csíráit.

A gyarmatosítás kezdetétől létezik tehát egy szerzetesekből és világiakból álló kisebbség, mely nem a gyökerek elvágásán munkálkodik, hanem a túlélést segíti elő. Mítoszok nélküli századunk legkiválóbb latin-amerikai alkotásai igazolják, hogy népe számon tartja eredetét, és felteszi a kérdést: miként, és kinek prototípusa *ma* Las Casas az elnyomított és lélekszámban egyre fogyó indián lakosság érdekében? Sikerül-e valaha is igazi létjogosultságot szerezniük ősi földjükön, mint a „leprás Krisztus” szobornak az itapéi dombtetőn:

„...A zavargások, amelyeket a Krisztus-szobor okozott, és feltehetőleg okozott volna később is, arra indították a Kúriát, hogy engedjen, és hozzájárult a szobor felszenteléséhez... Most először ünnepelték a Nagypénteket az itapéi dombon...

— Ez az Isten különös kegyelmével kitüntetett itapéi domb — mától fogva Tupá-Rapénak neveztesseék, mivel Isten útja a legszegényebb vidékeken keresztül vezet, és betölti azokat az ő szent kegyelmével...

Valóban így hívják a dombot a mai napig is. Tupá-Rapé a guarani neve, ami azt jelenti: *Isten útja...*¹¹

Jegyzetek:

1. Aragónia és Kasztília Ferdinánd és Izabella házassága révén egyesül, ezt az alcantari békében ismertetik el (1479); a „katolikus királyok” címet a mohamedánok (mórok) kiűzésekor (1492) kapják VIII. Ince pápától. 2. VI. Sándor pápa megjelöli azt a délkört — mint választvonalat —, melytől Nyugatra a spanyol, Keletre a portugál felfedező hajózhatnak. (Ezt a délkört a portugálok a tordesillasi egyezmény alapján még Nyugatabbra tolják néhány hónap múlva.) 3. D. Velázquez 1511-ben érkezik hódítóival Kubába. 4. II. Gyula: *Universalis Ecclesiae regiminis* 5. A Szent Jeromos-féle remeteségből kialakult szerzetesrendek a 14-15. században. Egyik ága a spanyol „hieronymiták”: rendjük Portugáliában és Spanyolországban a 16. század elején megerősödött. 6. *Brevisima relación, de la destrucción de las Indias*; 7. Las Casas kezdetől fogva szorgalmazza, hogy a tértítök *tanulják meg a nép nyelvét*; életének utolsó kérelmében — melyet az 1566 januárjában választott V. Pius pápának küld —, ez olvasható: „a püspökök se tekintsék megalázó dolognak elsajátítani a nyáj nyelvét.” 8. Ekkor születik a „leyenda negra” (fekete legenda) irodalmi műfaja, melynek írói a spanyol bűnöket még további, „tudni vél” egyéb szörnyőségekkel szaporították. 9. *Ad gentes* 25. 10. *Comentarios reales que tratan del origen de los Incas* Lissboa, 1609. 11. Augusto Roa Bastos: *Embernek fia*. Magvető, 1975. 52-53.o.